

๓. ปัญญาวิภูษณปัญหา ๑๘

พระราชชาตรีถามว่า "พระผู้เป็นเจ้า ญาณเกิดขึ้นแล้วแก่ผู้ใด ปัญญาเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นหรือ ?"

พระเถระเจ้าทูลตอบว่า "ขอถวายพระพร ญาณเกิดขึ้นแล้วแก่ผู้ใด ปัญญาเกิดขึ้นแก่ผู้นั้น."

ร. "ญาณอันใด ปัญญาที่อันนั้นนั่นเองหรือ ?"

ธ. "ขอถวายพระพร ญาณอันใด ปัญญาที่อันนั้นนั่นแหละ."

ร. "ก็ญาณเกิดขึ้นแล้วแก่ผู้ใด ปัญญาที่เกิดขึ้นแก่ผู้นั้น, ผู้นั้นจะหลงหรือไม่หลง ?"

ธ. "หลงในที่บางแห่ง, ไม่หลงในที่บางแห่ง."

ร. "หลงในที่ไหน, ไม่หลงในที่ไหน ?"

ธ. "หลงในสัพพะที่ตนยังไม่ได้เคยเรียน ในทิศที่ตนยังไม่เคยไป และในการตั้งชื่อ (คือภาษา) ที่ตนยังไม่ได้เคยฟัง."

ร. "เขาไม่หลงในที่ไหนเล่า ?"

ธ. "ก็สิ่งใด คือ อนิจจังก็ดี ทุกขังก็ดี อนัตตาก็ดี ที่ปัญญาได้ทำไว้, เขาไม่หลงในสิ่งนั้น."

ร. "ก็โมหะของผู้นั้นไปในที่ไหนเล่า ?"

ธ. "เมื่อญาณเกิดขึ้นแล้ว โมหะก็ดับไปในที่นั่นเอง."

ร. "ขอพระผู้เป็นเจ้าจงอุปมาให้ข้าพเจ้าฟัง."

ธ. "เหมือนอย่างว่า บุรุษคนหนึ่งส่องแสงไฟเข้าไปในเรือนที่มีมือ, แต่นั่นมืดก็หายไป แสงสว่างก็ปรากฏขึ้น, เมื่อญาณเกิดขึ้นแล้ว โมหะก็ดับไปในที่นั้น ฉะนั้น."

ร. "ก็ปัญญาไปในที่ไหนเล่า ?"

ธ. "ถึงปัญญาเมื่อทำกิจของตนแล้ว ก็ดับไปในที่นั่นเอง, ก็แต่ว่าสิ่งใด คือ อนิจจังก็ดี ทุกขังก็ดี อนัตตาก็ดี ที่ปัญญาได้ทำไว้, สิ่งนั้นมีได้ดับไป."

ร. "ข้อที่พระผู้เป็นเจ้ากล่าว 'ปัญญาทำกิจของตนแล้ว ดับไปในที่นั่นเอง, ก็แต่ว่าสิ่งใด คือ อนิจจังก็ดี ทุกขังก็ดี อนัตตาก็ดี ที่ปัญญาได้ทำไว้ สิ่งนั้นมีได้ดับไป,' ฉะนั้น ขอพระผู้เป็นเจ้าจงอุปมาสิ่งนั้นให้ข้าพเจ้าฟัง."

ถ. "เหมือนอย่างว่า บุรุษคนหนึ่ง อยากจะส่งจดหมายไปในกลางคืน ให้เรียกเสียนมาแล้ว จึงให้จุดไฟแล้วให้เขียนจดหมาย ครั้นให้เขียนจดหมายเสร็จแล้ว ก็ให้ดับไฟเสีย, เมื่อไฟดับไปแล้ว จดหมายก็มีได้หายไป ฉันทไต่; ปัญญาทำกิจของตนแล้ว ก็ดับไปในที่นั่นเอง ฉะนั้น; ก็แต่ว่าสิ่งใด คือ อนิจจังก็ดี ทุกขังก็ดี อนัตตาก็ดี ที่ปัญญานั้นได้ทำไว้, สิ่งนั้นมีได้ดับไป."

จ. "ขอพระผู้เป็นเจ้าของอุปมาสิ่งนั้นให้ข้าพเจ้าฟัง ให้ยิ่งขึ้นอีกสักหน่อย."

ถ. "เหมือนอย่างว่า มนุษย์ทั้งหลายในปุรัตติมชนบท ตั้งหม้อน้ำไว้ เรือนละห้าหม้อ ๆ สำหรับดับไฟ, ครั้นเมื่อไฟไหม้เรือนแล้ว เขาก็โยนหม้อน้ำห้าหม้อนั้นขึ้นไปบนหลังคาเรือน, ไฟนั้นก็ดับไป, มนุษย์ทั้งหลายนั้นจะต้องคิดว่า 'ตนจักทำกิจด้วยหม้อแห่งน้ำน้ำอีกหรือ ?'

จ. "ไม่ต้องคิดอีกเลย พระผู้เป็นเจ้าของ, พอแล้วด้วยหม้อเหล่านั้น, ประโยชน์อะไรด้วยหม้อน้ำเหล่านั้นอีก."

ถ. "ผู้มีปัญญาควรเห็นอินทรียทั้งห้า คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เหมือนหม้อน้ำห้าหม้อ, ควรเห็นพระโยคาวจรเหมือนมนุษย์ทั้งหลายนั้น, ควรเห็นกิเลสทั้งหลายเหมือนไฟ, กิเลสทั้งหลายดับไปด้วยอินทรียทั้งห้า และกิเลสทั้งหลายเหมือนไฟ, กิเลสทั้งหลายดับไปด้วยอินทรียทั้งห้า และกิเลสที่ดับไปแล้วไม่เกิดอีก เหมือนไฟดับไปด้วยหม้อน้ำทั้งห้า ช้อนนั้นฉันทไต่; ปัญญาทำกิจของตนแล้ว ก็ดับไปในที่นั้นฉันทไต่, ก็แต่ว่าสิ่งใด คือ อนิจจังก็ดี ทุกขังก็ดี อนัตตาก็ดี ที่ปัญญาได้ทำไว้, สิ่งนั้นมีได้ดับไป."

จ. "ขอพระผู้เป็นเจ้าของอุปมาให้ข้าพเจ้าฟัง ให้ยิ่งขึ้นอีก."

ถ. "เหมือนอย่างว่า แพทย์ถือเอารากไม้ที่เป็นยาห้าอย่าง เข้าไปหาคนไข้แล้ว บดรากไม้ที่เป็นยาห้าอย่างนั้นให้คนไข้ดื่มกิน, โทษทั้งหลายก็ระงับไปด้วยรากไม้ที่เป็นยาห้าอย่างนั้น, แพทย์นั้นจะต้องคิดว่า 'ตนจักทำกิจด้วยรากไม้นั้นอีกหรือ ?'

จ. "ไม่ต้องคิดอีกเลย พระผู้เป็นเจ้าของ, พอแล้วด้วยรากไม้ที่เป็นยาห้าอย่างเหล่านั้น, จะประโยชน์อะไรด้วยรากไม้เหล่านั้น."

ถ. "ผู้มีปัญญา ควรเห็นอินทรียทั้งห้ามีอินทรีย คือ ศรัทธาเป็นต้น เหมือนรากไม้ที่เป็นยาห้าอย่าง, ควรเห็นพระโยคาวจรเหมือนแพทย์, ควรเห็น

กิเลสทั้งหลายเหมือนพวยahi, ควรเห็นปฏุชนทั้งหลายเหมือนบุรุษที่เจ็บ, กิเลสทั้งหลายระงับไปด้วยอินทรีย์ทั้งห้า และกิเลสที่ระงับไปแล้วไม่เกิดอีก เหมือนโทษทั้งหลายของคนไข้ระงับไปด้วยรากไม้ที่เป็นยาห้าอย่าง ครั้นเมื่อโทษระงับไป คนไข้ก็เป็นผู้หายโรค ฉะนั้น ข้อนี้ฉันใด; ปัญญาทำกิจของตนแล้วก็ดับไปในที่นั้น ฉะนั้น, ก็แต่ว่าสิ่งใด คือ อนิจจังก็ดี ทุกขังก็ดี อนัตตาก็ดี ที่ปัญญาได้ทำไว้, สิ่งนั้นมีได้ดับไป."

ร. "ขอพระผู้เป็นเจ้าของอุปมาให้ข้าพเจ้าฟังให้ยิ่งขึ้นอีก."

ธ. "เหมือนอย่างว่า ทหารที่เข้าสู่สงคราม ถือเอาลูกศรไปหาลูกแล้ว เข้าสู่สงคราม เพื่อจะเอาชัยชนะกองทัพแห่งข้าศึก, ทหารนั้นเข้าสู่สงครามแล้วยิงลูกศรทั้งห้านั้นไป, กองทัพแห่งข้าศึกก็แตกไปด้วยลูกศรทั้งห้านั้น, ทหารที่เข้าสู่สงครามนั้น จะต้องคิดว่า 'ตนจักทำกิจด้วยลูกศรอีกหรือ'"

ร. "ไม่ต้องคิดอีกเลย พระผู้เป็นเจ้าของ, พอแล้วด้วยลูกศรห้าลูกนั้น, จะประโยชน์อะไรด้วยลูกศรเหล่านั้น."

ธ. "ผู้มีปัญญา ควรเห็นอินทรีย์ทั้งห้ามีศรัทธาเป็นต้น เหมือนลูกศรทั้งห้า, ควรเห็นพระโยคาวจร เหมือนทหารผู้เข้าสู่สงคราม, ควรเห็นกิเลสทั้งหลาย เหมือนกองทัพแห่งข้าศึก, กิเลสทั้งหลายที่แตกไปด้วยอินทรีย์ทั้งห้า และกิเลสที่แตกไปแล้วไม่เกิดอีก เหมือนกองทัพแห่งข้าศึกที่แตกไปด้วยลูกศรทั้งห้า ขอนั้นฉันใด; ปัญญาทำกิจของตนแล้วก็ดับไปในที่นั้น ฉะนั้น, ก็แต่ว่าสิ่งใด คือ อนิจจังก็ดี ทุกขังก็ดี อนัตตาก็ดี ที่ปัญญาได้ทำไว้, สิ่งนั้นมีได้ดับไป."

ร. "พระผู้เป็นเจ้าของช่างฉลาดจริง ๆ."